

UPPSALA
UNIVERSITET

Det gör gott att göra gott

Utvärdering av Rädda Barnens projekt

**Vänfamiljer till ensamkommande barn i Knivsta kommun
2015 – 2017**

Magdalena Bjerneld

Förord

“Det gör gott att göra gott” sade en av de intervjuade vuxna i en vänfamilj, som har kontakt med en ensamkommande pojke. Dessa ord sammanfattar mitt intryck av hur vänfamiljer i Knivsta upplever sitt uppdrag. Det illustrerar också att familjernas arbete gör nytta både med att stötta en ensam ung människa och att de hjälper till med deras integration i Sverige.

Under mina fyrtio år som verksam på olika sätt inom den humanitära sektorn, har jag mött många olika projekt där man försökt stötta utsatta människor. I få av projekten stöttar allmänheten genom att bjuda hem en migrant. Rädda Barnens projekt är därför viktigt att dokumentera.

Jag hoppas denna rapport ska inspirera andra att engagera sig på motsvarande sätt i Knivsta eller på andra platser i Sverige. Med tanke på vår långa historia från 1930-talet och framåt av att ta emot ensamkommande barn, är detta projekt en bra illustration av vad vi kan kalla typiskt svenskt.

Uppsala februari 2018
Magdalena Bjerneld
Forskare
Institutionen för kvinnors och barns hälsa
Uppsala Universitet

Sammanfattning

Projektet Vänfamiljer startades hösten 2015 av Rädda Barnen i Knivsta. Syftet med projektet Vänfamiljer var att *underlätta integration och sociala kontakter mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer i Knivsta genom att: skapa enkla former för individuella och personliga relationer mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer; ge barn/ungdomar stöd, trygghet och nya vänner och genom att underlätta barn/ungdomars språkutveckling och egna utveckling.*

Projektet hade som målsättning att rekrytera 24 vänfamiljer till slutet av 2017 och att samtidigt utbilda vänfamiljerna och bygga upp en kunskapsbas inom organisationen som kan stötta nya och befintliga vänfamiljer efter projektmedlens slut. Under projekttiden lyckades man rekrytera 13 familjer. Två utbildningsinsatser har genomförts för att starta kunskapsbasen inom organisationen.

Utvärderingen genomfördes genom en intervju med projektsamordnaren, semistrukturerade individuella intervjuer med 10 vänfamiljer, två gruppintervjuer med sammanlagt 8 ensamkommande ungdomar samt en intervju med två personer i personalgrupperna på 2 HVB-hem där ungdomarna bor.

Utvärderingen visar att projektet har lyckats skapa sociala kontakter mellan familjer och ungdomar i Knivsta där ungdomarna känt sig välkomna, har haft roligt och lärt sig mycket om det svenska samhället. Ungdomarna har också funnit fler vuxna att prata med när de mått dåligt och därmed troligen känt sig tryggare. De har fått nya både kvinnliga och manliga vänner. Både ungdomarna och familjerna bekräftar att projektet har främjat ungdomarnas generella utveckling och språkutveckling.

De deltagande vänfamiljerna hade ett tidigare engagemang för internationella frågor eller för utsatta grupper i samhället och ville genom projektet bidra till integreringen av den stora grupp ensamkommande ungdomar, som kom till Sverige under hösten 2015. De ville också visa ett motstånd mot de främlingsfientliga krafter som börjat växa i landet.

För att underlätta kommunikationen mellan ungdomar och familjer hade man många praktiska aktiviteter tillsammans under de första träffarna. De vuxna i vänfamiljerna såg ungdomarna som vänner till familjerna medan barnen i vänfamiljerna ibland kallade ungdomarna för ett syskon.

Både vänfamiljer, ungdomarna och personal var övervägande positiva till sitt deltagande i vänprojektet. De tyckte att detta förhållandevis lätta sätt att mötas på hade känts tillfredsställande och familjerna tyckte de fått mycket uppskattning och kunskap genom ungdomarna.

Den största svårigheten vänfamiljerna stött på var att de inte varit medvetna om att alla ungdomarna inte hade uppehållstillstånd i Sverige när de gick in i projektet. En del av ungdomarna hade inte ens blivit kallade till sin första intervju på Migrationsverket, fastän de hade varit i landet i 1½ år, när de träffades första gången. Denna situation skapade mycket frustration och osäkerhet hos familjerna och man har hanterat denna situation på olika sätt beroende på respektive ungdoms behov. En del har fortsatt att bara vara en vän medan andra har ersatt ungdomens gode man, när de förlorat en sådan på grund av myndig ålder. Åter andra har följt med på intervjuer m.m. och på så sätt stöttat pojkarna. Generellt uttryckte både familjer och pojkar en stark kärlek till varandra i form av en varm vänskap. Samtidigt var familjerna upprörda över att ungdomarna troligen kommer att utvisas inom kort och de kände stor besvikelse över det svenska asylsystemet, inklusive att reglerna ändrats gång på gång.

Trots frustrationerna och besvikelserna rekommenderar vänfamiljerna i Knivsta andra att bli vänfamilj till ensamkommande barn. De tyckte de fått lära sig mycket nytt och det kändes mycket bra att de åtminstone försökt göra tillvaron för de ensamkommande ungdomarna lite lättare under tiden de väntat på besked om de får stanna i landet och samtidigt underlätta deras integration.

Utvärderingen visar att allmänheten har en viktig roll när de gäller att stötta ensamkommande ungdomars integrering i samhället. Med relativt små medel kan man gör stor nytta och samtidigt lära sig mycket om andra länder, utsatta ungdomars villkor och det svenska asylsystemet.

Utvärderingen visar också att det finns goda människor i det svenska samhället, som vill stötta och hjälpa till med integrering av migranter och motverka rasism.

Mer forskning behövs för att tydliggöra hur allmänhetens stöd kan göras ännu bättre i framtiden. Förhoppningsvis inser finansierare att detta projekt bör få fortsatt stöd eftersom det med små medel kan göra stor nytta.

Projektet har främjat:

Pojkarnas välbefinnande vilket uttryckts både av pojkarna själva, av vänfamiljerna som kunnat se att ungdomarna blivit mer säkra på sig själva och verkat gladare. Personalen har sett att ungdomarna skiner som solar när de kommer tillbaka från att ha träffat sin respektive familj.

Integrering, eftersom vänfamiljerna visar ungdomarna hur svenska familjer lever, tänker och hur man förväntas uppträda i vardagssituationer, något som inte är naturligt när de bor på ett HVB-hem. Familjerna hjälper också till med integreringen genom att visa ungdomarna hur det svenska samhället fungerar och hur man inom den svenska kulturen förväntas uppträda. Genom sitt engagemang för ungdomarna har vänfamiljerna också hjälpt dem att söka och hitta arbete och nya vänner.

Jämställdhet. Genom sina kontakter med vänfamiljerna har ungdomarna inom projektet fått möjlighet att diskutera jämställdhet mellan kvinnor och män. Under deras möten med vänfamiljerna har de på ett naturligt och otvunget sätt umgåtts med familjernas döttrar och söner och därmed fått möjlighet att pröva sina tidigare föreställningar om hur framför allt kvinnor bör uppträda och bli bemötta.

Projektet har också en utbildningskomponent. Genom projektet har både ungdomarna och vänfamiljerna fått större insikt i hur världen i stort fungerar både i Sverige och andra länder. De har också fått ökad kunskap om hur asylprocesser fungerar. Denna kunskap har vänfamiljerna spridit vidare till släktingar, vänner och skolkamrater.

Rekommendationer

1. Majoriteten av familjerna hade önskat att de fått mer information om vad som väntade dem som vänfamilj och information om ungdomarnas status i asylprocessen. När projektet startades fanns ingen erfarenhet att dela med sig av. Personalen tyckte att det var svårt att ge korrekt information om asylprocessen eftersom den ofta ändras och det var bra att familjerna inte visste så mycket om pojkarna utan kunde börja sin relation förutsättningslöst. För att underlätta rekryteringen av nya familjer föreslår jag att Rädde Barnen utvecklar en kompromisslösning med ett informationsmöte för allmänheten två gånger om året med förslagsvis följande innehåll:

- Allmän information om asylsystemet i Sverige – bör kunna hållas uppdaterat om mötet hålls två gånger om året

- Information om ensamkommande barn i Knivsta kommun
 - Kort information om hur de vanligaste ursprungsländerna för ensamkommande barn fungerar – Afghanistan, Syrien, Somalia, Eritrea osv, beroende på situationen i världen
 - Ett par familjer med olika erfarenheter delar med sig av sina erfarenheter
 - Förklaring till varför personalen inte ger ut så mycket information om barnen
 - Ev. information om hur man kan som lekman kan bemöta ungdomar i kris
2. Vänfamiljerna bör träffas oftare för att utbyta kunskap och erfarenheter
 3. Rädda Barnen bör satsa mer på att hitta jämnåriga till ungdomarna så att de kan få fler svenska vänner och indirekt lära sig den svenska ungdomskulturen
 4. Rädda Barnen bör diskutera hur de kan ge vänfamiljerna mer konkret stöd i besvärliga situationer. Man kanske kan turas om inom nätverket med denna uppgift eller etablera en form av jourtelefon.
 5. Rädda Barnen i Knivsta bör fortsätta sitt projekt för ensamkommande barn och också sprida informationen till andra Rädda Barnen-föreningar och allmänhet för att sprida idén så att fler engagerar sig i detta viktiga område.

Innehållsförteckning

Förord	2
Sammanfattning	3
Inledning.....	7
Bakgrund	7
Tidigare forskning	9
Metod	10
Deltagare.....	10
Semistrukturerade intervjuer	10
Resultat.....	11
Intervjuade	11
Familjernas motiv	11
Engagerade personer i familjerna	11
Släktingar och vänner	12
Artiga och ambitiösa pojkar	12
Pojkarna behöver prata.....	13
Stapplande första tid	14
Praktiska aktiviteter underlättar kontakterna	14
Vän, son eller stödperson.....	15
Engagemang i asylprocessen	16
Det gör gott att göra gott.....	16
Integrationen gått snabbare	18
Jämställdhet.....	18
Svårigheter och besvikelser	19
Rekommenderar trots svårigheter.....	20
Slutsatser och rekommendationer	21
Projektet främjar	21
Rekommendationer till RB	22
Referenser.....	23

Inledning

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) definierar ensamkommande barn som:

”Ensamkommande barn är en person under 18 år, såvida inte den lag som är tillämplig på barnet stadgar en tidigare myndighetsålder, som är åtskild från båda sina föräldrar och som inte tas om hand av någon annan vuxen person som enligt lag eller sedvana har sådant ansvar” (UNHCR, 1994).

Sverige har lång erfarenhet av att ta emot ensamkommande barn. De mest kända grupperna är judiska barn från Tyskland under 1930-talet, finska barn under andra världskriget (Eriksson, 2013), barn från Ungern under krisen 1956 (Hessle, 2009) och barn från Chile och Mellanöstern under 1970-talet (Angel och Hjern, 2004). I början av 1990-talet, utgjorde barn från Somalia den största gruppen av ensamkommande asylsökande i Sverige och fortsätter att vara en av de största grupperna tillsammans med barn från Afghanistan, Irak och Eritrea (Migrationsverket, 2017). Ett rekordstort antal ensamkommande barn sökte asyl i världen under 2015 (UNHCR, 2016) av vilka 35 400 kom till Sverige. Under 2016 sjönk siffran till 28 939 för att sluta på 1336 barn under 2017 (Migrationsverket, 2018).

De svenska kommunerna är ansvariga för att ordna boende, skolgång och andra aktiviteter för de barn som placerats där av Migrationsverket (Migrationsverket, 2017). Barn under 14 år blir oftast placerade i familjehem med släktingar eller hos svenska familjer. Äldre barn bor i så kallade HVB-hem (Hem för vård eller boende), som drivs av kommunen eller av privata aktörer (Migrationsverket, 2017; Fälldin och Strand, 2010).

Många olika aktörer såsom Migrationsverket, kommuner, landsting och skola ger stöd till de ensamkommande asylsökande barnen. Socialstyrelsen uppmärksammade dock i en rapport 2013 att det fanns risk att ingen myndighet tog det övergripande ansvaret för barnen eftersom det saknades en koordination av de olika stöden. I rapporten menade man att om en utvärdering av de enskilda barnens fysiska och psykiska förmågor gjordes och de olika stödverksamheterna samordnades, skulle utsikterna för det enskilda barnet att lyckas öka betydligt (Socialstyrelsen, 2013). En form av stöd som Socialstyrelsens rapport inte beskrev var dock det stöd som ges av allmänheten vilket denna rapport handlar om.

Bakgrund

Projektet Vänfamiljer startades hösten 2015 av Rädda Barnen i Knivsta med ett upprop på Facebooksidan för ”Tillsammans för Knivsta” där man kunde anmäla sig till projektet. Resultatet blev att 6 familjer anmälde sig under hösten 2015. Under våren 2016 sökte och fick projektgruppen inom Rädda Barnen finansiellt stöd från Länsstyrelsen.

Syfte

Syftet med projektet vänfamiljer är att underlätta integration och sociala kontakter mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer i Knivsta genom att:

- skapa enkla former för individuella och personliga relationer mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer
- ge barn/ungdomar stöd, trygghet och nya vänner
- underlätta barn/ungdomars språkutveckling och egna utveckling

Mål

- Projektet hade som mål att det under 2016 skulle det finnas 18 vänfamiljer i Knivsta och ytterligare 8 vänfamiljer under 2017, dvs 24 vänfamiljer i slutet av 2017
- Man önskade att vänfamiljerna skulle vara vänfamilj under minst tre år
- Man planerade utbilda vänfamiljer och bygga upp en kunskapsbas inom organisationen som kan stötta nya och befintliga vänfamiljer efter projektmedlens slut

Projektet finansiering från Länsstyrelsen omfattade tidsperioden juni 2016 – december 2017.

Organisation av projektet

Projektet styrs av en grupp inom Knivsta Rädda Barnen där Marianne Carlbom är ordförande, Eva Salomon är ansvarig för nätverket av vänfamiljer och Mathias Thisner är samordningsansvarig inom kommunen.

I februari 2016 omfattade projektet 12 familjer. och 15 pojkar från Afghanistan, Syrien, Somalia och Eritrea. Två ungdomar har sedan dess utvisats, en av dessa valde att gå under jorden och har ingen kontakt med vänfamiljen längre. Den andra pojken har fortsatt kontakt med vänfamiljen. Dessa två vänfamiljer valde att knyta kontakt med två nya ungdomar bosatta i Knivsta. En vänfamilj hoppade av och valde att engagera sig i annat volontärprojekt. En ungdom flyttades till annan kommun och vänfamiljen har valt att stå i vänteläge. Under 2017 har antalet vuxit till 13 vänfamiljer.

De ensamkommande asylsökande barnen, som deltagit i projektet, bor på ett av de två HVB-hem i Knivsta, som drivs av Knivsta kommun: Häradsvillan och Strandbovillan eller på ett boende för ungdomar, som är 18 år eller äldre och som behöver stöd. Ungdomarna som lämnar gruppboende kan hyra en av dessa grundmöblerade lägenheter under 2 år medan de söker jobb och egen bostad vilket de flesta lyckas med.

Pågående aktiviteter

Rädda Barnen i Knivsta annonserar efter vänfamiljer på kommunens hemsida och på den lokala hemsidan för Rädda Barnen i Knivsta. Intresserade familjer får fylla i en blankett som beskriver familjens sammansättning, intressen och på vilket sätt de vill engagera sig i ett barn. Till intresseanmälan ska familjen bifoga ett utdrag ur brottsregistret.

Mathias Thisner och Malin Nätterlund, som arbetar på boendena läser ansökan tillsammans och försöker matcha familjen med ett eller två av barnen. Familjerna inbjuds därefter till respektive boende för att träffa barnet.

Familjerna träffas cirka 4 gånger per år tillsammans med Rädda Barnen i ett så kallat nätverksmöte för att utbyta information och erfarenheter.

Uppföljning 2016

En första uppföljning av projektet, som gjordes under våren 2016 genom en enkät med fem deltagande familjer visade att:

- Familjerna var nöjda med den första introduktionen på boendet där de träffade barnet för första gången tillsammans med en personal
- Familjerna hade haft kontakt med sitt respektive barn i 2–3 månader
- Frekvensen på kontakterna varierade mellan 1–2 gånger i veckan till cirka 1 gång i månaden.
- Aktiviteter som de gör tillsammans innefattade: ätit middag, fikar, bakat, kokat knäck, pluggat matte, spelat spel, studerat kartbok, klätt julgran, lyssnat på musik, tittat på

Disneyfilm, besökt museum, besökt konsert, varit ute i naturen, åkt skidor och kört go-cart

- Familjerna tyckte det var svårt att kommunicera med barnen och efterfrågade hjälp genom tolk. Andra tyckte det enbart var trivsamt och trevligt.
- Familjerna rekommenderade andra att ha tålamod, att inse att det tar tid att lära känna varandra och menade också att man inte behöver göra några avancerade aktiviteter
- Familjerna trodde att alla barnen hade uppehållstillstånd när det träffades. De efterfrågade utbildning i asylrätt och om hur man behandlar barn som mår psykiskt dåligt
- Slutligen önskade familjerna träffar med andra familjer 3–4 gånger per år

Målet med innevarande utvärdering har varit att svara på frågan om Rädda Barnen jobbar i enlighet med planen för finansiering och hur de kan förbättra arbetet. Delfrågeställningar var följande:

1. Har projektets huvudmål och delmål uppnåtts?
3. Varför görs denna bedömning?
4. Varför har resultatet blivit som det blivit?
5. Vad var bra och vad kan göras annorlunda?

Tidigare forskning

Alla barn har olika behov beroende på tidigare erfarenheter och i vilken livssituation de befinner sig i (Hopkins och Hill, 2010). Asylsökande ensamkommande barn lever under en enorm stress när de tvingats lämna sina föräldrar. Ofta har de varit med om traumatiska upplevelser i hemlandet och i det nya hemlandet kan de inte tala språket, känner inte kulturen och de lever i en ovisshet om de kommer att få stanna eller inte (Brendler – Lindqvist, 2004; Keles et al., 2016). Som barn är de i hög grad beroende av stöd från personer i lokalsamhället, som kan hjälpa dem med praktiska saker, ge dem emotionellt stöd och hjälp att bygga nya relationer samt kan hjälpa dem att känna delaktighet i det nya samhället (Kovacev and Shute, 2004; Wernesjö, 2012).

Separation från båda föräldrarna under tonårstiden är förenat med högre risk att få psykiska problem så som oro, symptom på posttraumatisk stress, inklusive depression (Derluyn et al., 2009, Derluyn and Broekaert, 2007). Men, den stress som barnen kan uppleva när de är nyanlända kan dämpas med olika stöd från personal och andra inom samhället (Mels et al., 2008).

Den vanligaste gruppen av personer som ger ensamkommande asylsökande barn någon form av stöd är socialarbetare och personal på boenden. Ravi Kohli, forskare i Storbritannien, har intervjuat socialarbetare och utifrån dessa intervjuer beskrivit tre former av stöd som han kallar Sammanhållning (Cohesion) där den asylsökande får hjälp med praktiska saker som behöver lösas omedelbart. Kohli beskriver denna socialarbetare som en person som agerar som en mentor och beskyddare; Anknytning (Connection) i vilket socialarbetaren lyssnar på barnens berättelser om flykten för att hjälpa dem att få kontroll över sitt liv och Sammanhang (Coherence) ett stöd där socialarbetaren finns vid barnets sida under lång tid och ersätter en förälder och planerar barnets framtid tillsammans med dem (Kohli, 2007). Mycket lite forskning har identifierats där man studerat hur allmänheten stödjer ensamkommande barn i form av ett projekt med vänfamiljer som detta.

Metod

Utvärderingen initierades av samordnaren för vänfamiljernas nätverk, Eva Salomon, som tog kontakt med undertecknad. Trots att projekttiden inte gått ut var projektledarna angelägna om att intervjuerna startade under våren 2017 eftersom man förutsåg att många av de deltagande barnen skulle komma att uppgraderas i ålder och därmed riskera att bli utvisade eller förflyttade till annan ort. Utvärderingen genomfördes därför under hela 2017 med en koncentration av intervjuerna under maj-juni. Två av personalen intervjuades i november 2017.

En ansökan till den lokala etikprövningsnämnden vid Uppsala universitet lämnades in i februari 2017 och den beviljade den 6 april 2017 och har tilldelats diarienummer 2017/113.

För denna utvärdering har en klassisk processutvärderingsmetod använts där man granskar om projektet genomförts som det var planerat och om inte så är fallet, varför (Vedung, 1998). Utvärderingen genomfördes genom literaturstudier, intervjuer med samordnaren för projektet Eva Salomon, med vänfamiljer och ensamkommande pojkar som hade vänfamiljer samt med personal och genom deltagande i nätverksmöten för vänfamiljerna.

Vänfamiljerna informerades om den kommande utvärderingen under ett nätverksmöte i februari 2017. En inbjudan till deltagande skickades också ut via e-mail. De ensamkommande barnen, som hade vänfamiljer bodde på två HVB-hem som drivs av Knivsta kommun. Barnen inbjöds till gruppintervjuer genom att personalen på boendena förklarade för dem vad det innebar och hur det skulle gå till.

Det preliminära resultatet av utvärderingen presenterades på ett offentligt möte i Knivsta kommunalhus den 6 november 2017. Efter presentationen fick jag värdefulla kommentarer som jag tagit hänsyn till i denna slutliga version av rapporten. I november intervjuades två av personalen.

Deltagare

Av de 12 vänfamiljer som fanns under våren 2017 svarade 10 positivt på inbjudan. En familj svarade inte trots påminnelse och en kände inte att de hade tid att delta. Av de 12 pojkarna, som hade vänfamiljer, ville alla delta men, bara åtta kom till en av de två gruppintervjuerna. En mådde dåligt av den press som väntan på asyl innebär, en hade glömt bort tiden och övriga hade fått förhinder av andra skäl.

Semistrukturerade intervjuer

Intervjuer med 10 familjer genomfördes under maj och juni 2017 med hjälp av en intervjuguide. Den innehöll frågor om förväntningar, positiva respektive negativa erfarenheter, vilken relation de haft till barnet, vad familjerna gjort tillsammans med barnen, om något överraskat dem, vad de lärt sig, om de tror projektet påverkat pojkens integration och vilka rekommendationer de hade till kommande vänfamiljer. Intervjuerna varade ungefär en timme och ägde rum hemma hos familjerna i alla fall utom ett då vi i stället träffades på ett café. Vuxna och hemmaboende barn var närvarande vid samtliga intervjuer utom två då barnen var för unga för att delta i intervjun eller var upptagna med annat.

Motsvarande frågor ställdes i två gruppintervjuer, som genomfördes med sammanlagt tio pojkar under maj 2017. Under en av dessa intervjuer var en tolk närvarande, som kunde tolka mellan dari och svenska när det så behövdes. Övriga pojkar behövde inte tolk. I november 2017 kompletterades studien med en intervju med två personer som är anställda som personal på grupphemmen om deras erfarenheter av vänfamiljerna.

För att analysera intervjuerna användes tematisk analys enligt Braun och Clark (Braun and Clarke, 2006) där utskrifterna av intervjuerna kodades textrad för textrad. Koderna grupperades sedan i kategorier och sammanfördes slutligen till teman som redovisas i resultatdelen av denna rapport.

Resultat

Intervjuade

De 10 intervjuade familjerna är medelklassfamiljer, som bor i villa i Knivsta; ett litet samhälle beläget mellan Uppsala och Stockholm. De vuxna i familjerna var vid intervjutillfället mellan 41 och 73 år. Alla hade egna barn, varav 6 av de 10 familjerna hade barn mellan 9 och 20 år gamla boende hemma. De flesta familjerna hade engagerat sig i vänfamiljprojektet under hösten 2015 då många ensamkommande barn kom till Sverige. Vid intervjuerna våren 2017 hade de alltså cirka 1½ års erfarenhet av att vara vänfamilj.

De 10 intervjuade ungdomarna var alla pojkar, som bodde på Knivsta kommuns HVB-hem för ensamkommande barn. De var mellan 16 och 19 år gamla och kom från Afghanistan, Syrien, Somalia eller Eritrea. Några få av pojkarna hade fått uppehållstillstånd när intervjuerna gjordes; andra väntade på sin första intervju med Migrationsverket eller väntade på besked om de fick stanna i Sverige.

De två intervjuade i personalgruppen var män, som hade jobbat med ensamkommande barn under lång tid.

Den tematiska analysen resulterade i följande teman vilka redovisas nedan: *Familjernas motiv; Artiga och ambitiösa pojkar; Stapplande första tid; Vän, son eller stödperson; Det gör gott att göra gott; Svårigheter och besvikelser samt Rekommendationer trots svårigheter.*

I texten används orden familjer och vänfamiljer synonymt liksom vän-pojkar, pojkar och ungdomar.

Familjernas motiv

Engagerade personer i familjerna

Familjerna rekryterades till projektet antingen genom Facebook gruppen ”Tillsammans för Knivsta”, genom kollegor eller genom tidigare lokalt engagemang i Röda korset eller Rädda Barnen. Några hade träffat ungdomarna under läxhjälp, språk-café eller under simskoleaktiviteter. Andra hade tidigare varit aktiva mot orättvisor eller genom arbete i frivilligorganisationer, som volontär i biståndsprojekt, som god man eller genom kyrklig verksamhet. En person hade tidigare varit vänfamilj till en flyktingfamilj som kommit till Sverige från kriget på Balkan.

Under hösten 2015 hade familjerna blivit upprörda och ansåg att den stora mängd ensamkommande flyktingbarn som kom till Sverige inte hade blivit omhändertagna på ett bra sätt och en del av familjerna ville ta ställning mot flyktingfientligheten i Sverige. En familjemedlem tyckte man kunde dra historiska paralleller och komma ihåg vad passivitet från samhällsmedborgarna kan leda till. Det var viktigt för dem att visa att inte alla svenskar är främlingsfientliga och att de inte bara klagar utan att gör något praktiskt och delar med sig och gör något gott för en annan människa, inte bara pratar om dem.

”Jag tänkte att jag som är en myndighetsperson kan hjälpa dem att läsa blanketter, prata och bara finnas (3).

En annan familj tyckte att man mycket väl skulle kunna låta fler asylsökande få stanna i Sverige och att vi både har plats och ekonomi för att göra det. De ville träffa dessa människor som det pratades så mycket om för att själva bilda sig en uppfattning om dem. Vidare utvecklade de sina åsikter så här:

”Jag tycker det är samma historier som går. Man byter bara ut nationaliteterna. Man ska hela tiden trampa på någon... men, man kan ju inte bara tycka att man ska ge hjälp utan att själv hjälpa till med integrationen” (10).

En vuxen hade lite dåligt samvete för att vi i Sverige har det materiellt så mycket bättre än man har i andra länder och ville genom projektet kompensera för det. Några ville komma nära en av de människor de sett på TV, en levande person och samtidigt lära sig om en annan kultur, inklusive lära sig laga deras mat och lära sig prata deras språk. Samtidigt ville de ta sitt samhällsansvar och hjälpa barnen med deras integration och ge dem en positiv start i Sverige med omväxling och lite roliga aktiviteter, som gjorde att de kom ur sin ensamhet. En familj beskrev förväntningarna som att det skulle bli som att ha en extra ungdom i huset. Detta var ett sätt att göra en insats. En annan beskrev sina förväntningar så här:

”Vi visar vad samhället ger och så får vi en vän bland alla andra vänner. Den här personen kommer att bli vuxen, flytta hemifrån och bjuda hem oss” (7).

Släktingar och vänner

Släktingar och vänner stödjer vänfamiljernas arbete i olika utsträckning. En del vuxna barn eller föräldrar är väldigt engagerade och hjälper till med att integrera pojkarna genom att ta med dem på släkträffar eller speciella aktiviteter. Några familjer berättade att de hade släktingar som betraktade deras vän-pojke som en del av familjen och frågade alltid efter dem. Andra hade vuxna barn som var mer avvaktande till projektet och en tredje grupp hade mött direkt avståndstagande från nära vänner vilket de tyckte var väldigt frustrerande. För att kunna fortsätta att umgås undvek de att prata om vän-pojken; något som de fann jobbigt eftersom de själva var mycket engagerade i pojken. Majoriteten av vänfamiljerna hade god kontakt med pojkarnas gode män.

Artiga och ambitiösa pojkar

En del av familjemedlemmarna blev förvånade över att det inte var så stor skillnad mellan svenska ungdomar och pojkarna som hade en vänfamilj i Knivsta. En person sa:

Det är inte så himla stor skillnad...Jag trodde det skulle vara mer kulturkrocksproblem (1).

Familjerna beskrev pojkarna med orden (här skrivet i bokstavsordning): aktiva, ambitiösa, anpassningsbara, artiga, driftiga, intelligenta, kloka, lär sig lätt, målmedvetna, omtänksamma, oskuldsfulla, ovana att vara kritiska, rädda för att störa, strategiska, ”street-smarta”, trevliga, tjänstvilliga.

Samtidigt berättade familjerna att pojkarna är överlevare, som är målmedvetna och vet i regel vad de vill arbeta med i framtiden. De drömmer om att bli arkitekt, bilmekaniker, frisör, ingenjör, lärare, tandläkare, psykolog, snickare eller socionom. Under de månader de varit i Sverige hade pojkarna lärt sig hur det svenska samhället fungerar. En del var analfabeter när de kom men kan nu läsa och skriva och dessutom simma och cykla. Familjerna tyckte att pojkarna är väldigt hjälpsamma och de uppfattade det som att de vill betala tillbaka för allt de fått i Sverige.

Den största skillnaden mellan vän-pojkarna och svenska ungdomar var deras erfarenheter från krig och flykt. Några familjemedlemmar var imponerade av att pojkarna kunde fokusera på sin aktuella situation i stället för att äta sina erfarenheter. Men i andra fall, eller efter en viss tid, fick familjerna ta emot berättelser som var svåra att veta hur man skulle hantera. I en del fall hade pojkarna mått så dåligt att de försvunnit från sitt boende eller till och med försökt ta livet av sig. Samtidigt kunde familjerna känna beundran av dessa unga människor, som försökte hjälpa andra under flykten, trots att de själva riskerade livet. En av pojkarna hade berättat att:

”Det gick håll på gummibåten 100 meter från land, så den sjönk. Så, dom som inte kunde simma drunknade. Jag kunde simma och fick tag i en liten bebis, som jag höll upp och simmade i land med. Så lämnade jag bebisen till några grekiska Röda Korsarbetare. Jag vet inte om föräldrarna klarade sig” (4).

Samtliga familjer tyckte att de vore en förlust för Sverige om inte dessa pojkar fick stanna i landet eftersom de är så motiverade att utbilda sig och att skaffa sig ett yrke, som de kan försörja sig på. Under de cirka 18 månader som familjerna och pojkarna hade känt varandra tyckte de vuxna i familjerna att pojkarna hade utvecklat väldigt mycket, dels i språket, dels hade de blivit modigare och vågade göra mer saker på egen hand.

Pojkarna behöver prata

Pojkarna berättade att personalen frågat dem om de vill ha en vänfamilj och att de sagt:

”Ni kan vara med dom, komma till deras hus, prata med dem och umgås och få ha lite roligt med dem” (Grupp 1).

Pojkarnas bekräftade att familjerna var ett stort stöd för dem och att de hade stor behållning av kontakten och de kallade de svenska familjerna för ”min familj”. En berättade:

”Jag tänkte först på hur jag skulle lära känna familjen, för det är inte min familj. Men, efter några dagar när jag träffat dem, det blev bättre och bättre. Sen blev jag van med dem. Jag känner nu att det är min familj” (Grupp 1).

Pojkarna tyckte att vänfamiljerna ersatte deras biologiska familjer i den meningen att när de träffade vänfamiljerna så saknade de inte familjen i hemlandet. De kände också att vänfamiljen verkligen var snälla mot dem och var som en riktig familj. Personalen tyckte också att pojkarna verkade väldigt glada när de kom tillbaka från besök hos sina vänfamiljer. Några citat från intervjuerna med pojkarna om vänfamiljerna:

”Jag mår prima. Tidigare hade jag mycket inom mig. Jag kunde inte öppna mig. Jag grubblade hela tiden. Nu känner jag mig lättad. Man behöver inte ha allt inom sig. Jag känner mig lättad” (Grupp 2).

”När jag pratar med min vänfamilj och dom förstår att jag mår dåligt, dom ringer mig. Bjuder mig att komma till dom. När jag träffar dom, jag mår bättre. Jag glömmer mina problem” (Grupp 2).

”Man behöver inte hålla allt inom sig. Det lättar” (Grupp 1).

En pojke berättade att han hade förväntat sig att han genom att ha en vänfamilj skulle lära sig svenska. Han hade inte förväntat sig att det skulle bli så mycket mera och att han dessutom skulle komma att ha roligt. En annan berättade att han trodde att alla pojkar som kommer från andra länder till Sverige undrar hur en svensk familj ser ut, vad dom gör på helgerna och på vardagarna, om dom har problem och om barnen lyssnar på sina mammor och pappor. Han

hade hittills fått intrycket att svenska familjer är jättelugna och att familjemedlemmarna är snälla mot varandra och visar varandra respekt.

En ung man tyckte att hans vänfamilj hade varit så snäll mot honom och han märkte att de tyckte om honom. Nu var det stor risk att han skulle bli utvisad inom kort. Han förstod att familjen då skulle bli ledsen, så han hade därför undvikit att ha kontakt. En annan vänfamilj, som har nära kontakt med sin vän-pojke berättade att pojkarna längtar efter sina mammor och drömmer om dem varje natt. Generellt märktes att vänfamiljerna blivit känslomässigt berörda av pojkarnas berättelser och av hur mycket pojkarna kämpade trots alla svårigheter som de tvingats och tvingas genomleva.

Staplande första tid

De intervjuade familjerna var de första vänfamiljerna i Knivsta. Rädda Barnen kunde därför inte berätta i detalj vad som väntade dem. Rädda Barnen och personalen på HVB-hemmen hade också kommit överens om att inte berätta så mycket om pojkarna i förväg utan tyckte det var upp till pojkarna att bestämma vad de ville dela med sig om. De trodde också att det var bättre att familjerna inte visste så mycket eftersom de då kunde vara neutrala till pojkarnas erfarenheter och utgöra en plats där de 'bara var ungdomar' och inte ensamkommande ungdomar eller asylsökande. Personalen tyckte idén med vänfamiljer också var att det ska vara en plats, som ungdomarna kan gå till där ingen bestämmer över dem. En annan orsak var att personalen har tystnadsplikt.

Familjerna hade dock förväntat sig mer information om pojkarnas bakgrund och om eventuella problem. De var inte medvetna om att de flesta pojkarna inte fått uppehållstillstånd i Sverige och att en del inte ens hade varit på sin första intervju på Migrationsverket, som en del av asylansökningsprocessen. Många av vänfamiljerna tyckte det var svårt att veta hur mycket de kunde fråga pojkarna om deras bakgrund och erfarenheter. I efterhand trodde de att de varit överdrivet rädda för att de skulle bli ledsna. De flesta, men inte alla, hade dock så småningom fått veta mycket om vad pojkarna varit med om. I efterhand trodde en familj att de kanske snabbare fått en bra relation om de vågat fråga mer. Berättelser som pojkarna gav familjerna var dock ibland tunga att lyssna på. Men två av pojkarna sade i gruppintervjun att:

"Familjen är bra för dom försöker inte prata om mina problem. Dom gör så att jag glömmer bort dem och är lite glad. Dom försöker på det sättet" (Grupp 1).

"När jag träffar min familj, försöker dom göra mig glad. Problem som jag hade, får dom mig att glömma bort. Jag är glad med dom" (Grupp 1).

De första kontakterna mellan familjerna och pojkarna, som skedde cirka en gång per månad eller en gång per vecka, präglades av osäkerhet. Framför allt hade man svårt att kommunicera med varandra eftersom man inte hade tillgång till tolk. Ett par familjer förutsåg detta och hade därför kontakt med två pojkar som "kunde prata med varandra när det blev för tyst".

Praktiska aktiviteter underlättar kontakterna

Ett sätt som många använde sig av för att få kontakt med pojkarna, var att göra praktiska saker tillsammans som att byta däck, snickra och röja i trädgården. Familjerna uppfattade det som att pojkarna var stolta över att de kunde bidra med något och att de gärna vill betala tillbaka för allt stöd de fått från familjerna. Andra aktiviteter man gjorde tillsammans, speciellt i början, var att delta i middagar, laga mat tillsammans, besöka museer eller djurparker, se på film, spela spel, gå på konserter, gå på fotbollsmatcher, fira högtider tillsammans såsom jul och midsommar, sköta hästar, fågelskåda, segla och övningsköra. En pappa påpekade att det ibland

kan vara en ekonomisk fråga vilka aktiviteter man kan göra tillsammans eftersom vänfamiljerna inte får något ekonomiskt bidrag från Rädda Barnen eller kommunen.

Familjer med yngre barn berättade att barnen hade lättare än de vuxna att få kontakt med pojkarna eftersom de kunde leka tillsammans samt spela spel eller se på film och ha likvärdigt utbyte av dessa aktiviteter. En familj berättade att den yngste sonen och vän-pojken snabbt fann varandra:

”Det tog inte lång tid innan NN kröp upp i hans knä” (8).

Familjerna tyckte att genom att de gjorde praktiska saker tillsammans så lärde sig pojkarna svenska vardagsord såsom skruv, mutter osv. Många av familjerna, liksom pojkarna pratade om hur fantastiskt de hade haft på en julfest, som vänfamiljerna ordnat tillsammans med pojkarna, där de ätit mat och dansat. En kvinna beskrev stämningen med orden

”Värmen strömmade ut från pojkarna mot oss vänfamiljer” (6).

Senare i processen fick pojkarna också hjälp med läxor och med inköp av exempelvis mobiler och liknande saker. Under de cirka 18 månader som familjer och pojkar hade träffats hade några familjer märkt att pojkarna tyckte om att vara på landet i vänfamiljernas sommarstugor där levnadsförhållandena var lite enklare och något mer likt deras hemland.

Generellt tyckte familjerna att det hade tagit lång tid att lära känna pojkarna. På senare tid har en del av kontakterna övergått till att bli meddelande via SMS i stället för fysiska träffar beroende på pojkarnas behov eller tid. En kvinna berättade att hennes vän-pojke och hon brukar messa till varandra på kvällarna för att kolla av hur de båda mår och för att säga god natt.

Vän, son eller stödperson

Flera av vänfamiljerna betonade att det är viktigt att inse sin roll i förhållande till vän-barnet. Man är inte biologisk förälder, fosterförälder eller adoptivförälder utan vänner. Men, det innebär att man inte har någon formell rättighet eller skyldighet att till exempel företräda barnet och man har inget uppdrag eller stöd från en myndighet. Kontakterna sker på ömsesidig frivillighet. Men, det kan vara känslomässigt svårt ibland när vänfamiljerna ser att deras vän-pojke mår dåligt eller att han inte får den hjälp som de tycker han behöver. De pojkar som kommer från Syrien har fått uppehållstillstånd och därmed behöver det inte stöd från familjerna på samma sätt som de som kommer från Afghanistan. Vilken anknytning till vän-pojken man har i praktiken varierat. En del pratade om sin vän-pojke som en vän, andra som en kompis. En svensk pappa sa:

”Jag ser honom som en självständig ung man. Han är ju nån som vi bryr oss om...som en brorson, inte en kompis som man går ut med” (10).

Flera av familjerna berättade att de tyckte det var en balansgång mellan hur mycket de skulle engagera sig i den formella asylprocessen och hur mycket man skulle hålla sig till rollen att bara vara vänner. Då intervjuerna ägde rum, i maj – juni 2017 hade alla familjer, som deltog i projektet satt en gräns för boendet och ingen av pojkarna bodde hemma hos familjerna utom när de firade semester tillsammans.

En familj hade erfarenhet av att deras vän-pojke försvann från boendet och de tyckte det varit mycket svårt att veta sin roll eftersom personalen på boendet, på grund av sin tystnadsplikt, inte berättade för familjen om de visste något om vart pojken tagit vägen. Familjen var mycket orolig för pojken och försökte få kontakt med honom via telefon utan resultat. Så småningom fick de veta genom en annan pojke var deras vän-pojke var och att han mådde bra.

”Vi visste ju inte alls vart han tagit vägen. Har han några pengar? Sover han på gatan i Stockholm? Vad har hänt? Har han råkat illa ut? Det var jobbigt. Vi ringde honom flera gånger om dagen i början, men vi fick inget svar...Jag blev ledsen för att han valde att inte berätta [om sina planer] för oss” (8).

Några kvinnor berättade att pojkarna kallar dem för mamma eller mormor, vilket de tyckte var problematiskt. De försökte förklara för pojkarna att de inte kunde ersätta deras biologiska mammor. Andra trodde att bli kallad mamma var en artighet från pojkarnas sida eller en bekräftelse på att de var viktiga personer för pojkarna. En del pojkar har kontakt med sina biologiska mammor och ringer dem ibland. När jag ställde motsvarande fråga om roller till pojkarna svarade en

”Det känns som min egen familj” (Grupp 2).

och att det kändes som att deras dörr stod öppen hela tiden. Flickorna i vänfamiljerna betraktade de som sina systrar. Barnen i vänfamiljerna pratade om pojkarna som sina bröder, kompisar eller som sina vän-pojkar och pojkarna pratade på motsvarande sätt om barnen i vänfamiljerna som sina syskon eller som sina svenska vänner. Ett par familjer hade en motsatt erfarenhet och tyckte det var svårt att få en riktigt bra kontakt med sin respektive vän-pojke.

Engagemang i asylprocessen

Allteftersom tiden gått har familjer, som har kontakt med pojkar utan uppehållstillstånd, blivit mer och mer engagerade i pojkarnas asylprocess. Flera av de vuxna i familjerna hade tränat med pojkarna inför deras intervju på migrationsverket för att hjälpa dem att vara beredda på svåra frågor. Familjerna har också stöttat pojkarna genom att följa med på intervjuer, anlita advokater och tagit kontakt med myndighetspersoner. De har dels sett pojkarnas utsatthet och de har kommit att tycka mycket om pojkarna. Dels har de när deras ålder skrivits upp till 18 år, förlorat sin gode man. Familjerna uttryckte att de hade problem med hur de ska förhålla sig till pojkarna i de mest utsatta situationerna och en mamma i en vänfamilj illustrerade det så här:

”Nu har jag varit med honom på intervju och han har suttit och gråtit. Det är ju omöjligt att inte få känslor. Det är helt omöjligt. Man kan inte sitta kall. Han är ju så utelämnad” (4).

Enstaka barn har avböjt hjälp i asylprocessen med motiveringen att de klarat sig själva hela vägen hit från hemlandet så de förstår inte varför de inte ska klara sig själva nu. Andra familjer har uppfattat att pojkarna ser dem som en trygghet men, att de inte vill belasta dem eller vara i vägen. Några familjer pratade om att de såg sin vän-pojkar som en del av familjen och fruktade hur det skulle kännas om deras vän-pojkar blev utvisade.

Även om de flesta i vänfamiljerna pratade om vän-pojkar just som sina vänner och om att de var stödpersoner och inget annat, var det flera familjer som var mycket oroliga för vad som kommer att hända deras vän-pojke om han blir utvisad eller tvingas flytta till annan ort. De menade att respektive pojke inte skulle klara av detta och de övervägde hur de själva skulle agera, exempelvis låta pojken flytta hem till dem eller hitta någon annan lösning.

Det gör gott att göra gott

Alla familjerna var övervägande positiva till att vara vänfamilj. Svårigheterna, som de ut kämpat tillsammans gjorde att de kom nära varandra. En del av familjerna bestod av något äldre personer, som var förvånade över att pojkarna verkade tycka om att umgås med dem. Personalen berättade dock att pojkarna föredrar ”äldre” personer eftersom de lärt sig att ha respekt för dem och deras långa livserfarenhet och för att de lyckats bli så gamla. Personalen

tyckte också att pojkarna ofta behöver en äldre stabil familj. En pojke bekräftade detta genom att säga att äldre människor känner till hur invandrare har haft det och gått igenom. En äldre kvinna uppskattade mycket att umgås med ungdomar eftersom hon tidigare arbetat inom skolan. Hon sa:

”Det kan vara bra att träffa nån som är ung...När jag träffar dom som jag känner bra [ute i samhället], då kommer de fram och kramas...Då är det den där värmen som kommer” (2).

Vänfamiljerna tyckte att de genom detta projekt hade fått en större inblick i hur världen fungerar, både i Sverige och i andra länder eftersom de nu satt sig in i asylsystemen och hur det är att växa upp i exempelvis Somalia eller Afghanistan.

”Man kan lära sig jättemycket, dels om strukturer, dels se händelser från ett annat perspektiv än man ser i filmer. Man kommer nära en människa, inte bara text” (3).

En av de intervjuade pojkarna påpekade att det ibland var svårt att berätta hela sanningen om hemska saker, som han varit med om i sitt hemland.

En del familjer påpekade att de nu hade fått kunskap, som de kunde använda i diskussioner om rasism. En dotter tyckte att hon lärt sig vad det innebär att det är krig i ett land. En annan familjemedlem påpekade att han genom projektet lärt känna en person som han annars inte haft möjlighet att träffa. Familjen tyckte att även om de kommer från olika kulturer så

”är vi alla människor. Vi är ganska lika” (5).

Även om pojkarna utvisas påpekade en kvinna att under sin tid i Sverige har pojkarna i alla fall fått se att det finns en annan värld med goda människor som bryr sig om sådana som han. En familj tyckte att de medverkade i ett fredsprojekt eftersom de var vänfamilj för en pojke som inte vill bli soldat i sitt hemland. På så sätt kände de att de gjorde gott även i ett större perspektiv.

”Dom som kommer hit är ju dom som inte gillat kriget, annars skulle de inte fly hit” (3).

En familj tyckte det var en ynnest att få träffa de ensamkommande barnen, en annan att kontakten med deras vän-pojke berikade deras liv. En mamma sade ”

”Det går faktiskt att göra något stort, bara man vill” (5).

och två familjer sammanfattade sina insatser så här:

”Jag tror att om fler svenskar lär känna flyktingar så ser de att de flesta inte är så konstiga. Det är lättare att tycka illa om en siffra i en tidning... Det har varit ganska berörande. Här har vi en vanlig tonåring. Det kunde varit en av våra. Familjen har lite samma bakgrund som vi. Det kunde ju varit vårt radhus som bombats” (3).

”Man har hittat någon slags ödmjukhet inom sig för dom här pojkarna. Dom kommer från en annan del av världen men, dom känns väldigt nära ändå. Jag har lärt mig hur oerhört positiv det är att göra gott...Det här är så oväntat...Jag kunde väl aldrig tänka mig att få in pojkar från Afghanistan i mitt liv... Jag tycker det har varit fantastiskt att känna att man betyder nåt för dom och att man hjälper dem att komma in i samhället. Jag tror det kan vara en hjälp, även om de blir utvisade. Vi har varit här för dom” (4).

Integrationen gått snabbare

Pojkarna skulle vilja gå i en skola med svenskfödda ungdomar för att på så sätt lära sig om Sverige på ett naturligt sätt. Nu går de flesta i skolor där det finns mest andra asylsökande barn. De får då inte så många tillfällen att prata vardaglig svenska. Pojkarna tyckte dock att vänfamiljerna hjälpt dem med integreringen i Sverige. Framför allt lärde de sig att prata svenska bättre genom att umgås med dem. Samtidigt är det mycket de behöver lära sig för att bli integrerade så som att: hur man söker ett jobb, hur man får lön, hur försäkringskassan fungerar, vad det finns för säkerhetsföreskrifter på en arbetsplats, hur man ska bete sig på lunchrasten osv. Mycket av detta kunde man prata om med vänfamiljerna när man gjorde något praktiskt tillsammans.

Pojkarna tyckte det var fantastiskt att få komma hem till en familj för då glömde de bort sina problem för en stund samtidigt som de lärde sig nya saker om Sverige. Ett par vänfamiljer hade hjälpt vän-pojkar att fixa sommarjobb eftersom de annars inte vetat hur de skulle gå till väga. Ett bevis på att pojkarna känner sig integrerade är följande historia från en kvinna som hjälpte en pojke med läxorna i ekologi:

”Det stod: Vilka träd växer i ditt hemland? Han hade skrivit tall och gran. Jag frågade 'Har ni tall och gran i Afghanistan?' Nej, svarade han 'Sverige är mitt hemland nu' ”
(6).

En familj beskrev sin vän-pojke som väldigt religiös när han kom till Sverige och han åkte ofta till en speciell kyrka i Stockholm. Hans vänfamilj var dock inte religiös så de hade haft många intressanta diskussioner om detta, där båda parter lärt sig mycket av varandra. Vänfamiljen tyckte att pojken nu var mer tolerant mot deras sätt att leva.

Jämställdhet

Majoriteten av pojkarna hade aldrig pratat med en flicka utanför sin egen familj innan de kom till Sverige. En del av dem har inte ens sett andra flickor än sina systrar utan burka. Vänfamiljernas flickor betraktade de som sina syskon, som tidigare nämnts. Pojkarna själva berättade också om hur detta var deras första erfarenhet av att umgås med flickor och tyckte först att det kändes konstigt. Nu ville de gärna träffa fler ungdomar i sin egen ålder eftersom de flesta ungdomarna i vänfamiljerna var yngre än dem. Främsta orsaken till detta var att de ville lära sig hur man roar sig som ung i Sverige och också veta hur man umgås med tjejer på ”rätt sätt”. Pojkarna kommenterade också flickors situation i sina hemländer och en pojke sa:

”Tjejer är annorlunda i Afghanistan” (Grupp2).

En annan berättade så här:

”I mitt hemland kan vi inte kontakta en tjej, vara kompis med en tjej, skoja, prata. Vi får inte göra så. Hennes bror eller far kollar på oss. Dom säger det är 'Haram', jättedåligt. Därför kan vi inte...Det kändes som jag föddes på nytt när jag kom till Sverige” (Grupp 2).

När diskussionen med pojkarna fortsatte omkring frågan om de ändrat uppfattning om någonting under tiden de varit i Sverige, påpekade de särskilt att de fått en ny syn på flickor och tyckte att kvinnor ska ha rätt att bestämma själva över sitt öde.

En av de något äldre personerna i vänfamiljerna berättade att hennes vän-pojke frågade henne om hur man umgås med svenska tjejer och hon hade försökt förklara för honom att det går bra att bara vara vänner och att, till skillnad från hans hemland, är accepterat att ha erfarenhet av

mer än en flickvän innan man gifter sig. Den svenska kvinnan i familjen trodde det kunde vara lättare att prata om sådana saker med någon som är lite äldre.

En annan vinkel på jämställdhet fick pojkarna under sina besök hos vänfamiljerna eftersom de då fick uppleva att papporna kunde laga mat och ta hand om hushållet för övrigt. En av kvinnorna berättade om ett besök av två afghanska pojkar:

”Jag satt här och pratade med killarna och min man gjorde lunchen. Då sade dom ”så här skulle det aldrig se ut i Afghanistan” (1).

Svårigheter och besvikelser

Vämfamiljerna trodde, innan de anslöt sig till projektet, att det skulle komma att bli enkelt att slussa in en pojke i det svenska samhället. Men, de har blivit förvånade och besvikna över att asylprocessen är så komplicerad och långsam. Nu tvivlar de på att allt går rätt till med asylprövningarna och tycker att det är förfärligt hur myndigheterna behandlar dem och en kvinna sa:

” Jag tycker att de behandlar de här pojkarna iskallt” (4).

Samtidigt tyckte det att det var slöseri med resurser att inte låta dessa ungdomar stanna i Sverige efter det har satsats så mycket på dem med boende, skola osv. De var besvikna på svenska myndigheter och menade att det är inte bara i andra länder som det händer dåliga saker.

Många av pojkarna har fått sin ålder uppskriven och de hotas därmed av utvisning vilket gjorde att familjerna kände sig frustrerade och besvikna över Sveriges asylsystem.

”Det har blivit ganska, emotionellt tungt. Just för att de [pojkarna] inte vet vad som kommer att hända dem. Att det skulle komma att ta så lång tid hade jag inte kunnat föreställa mig. Att de skulle behöva leva i den här ovissheten” (1).

Familjerna vill inte gärna prata om hur de skulle agera om deras vän-pojke får ett avvisningsbeslut och ska utvisas. Vämfamiljerna till pojkar som var födda i Afghanistan men uppvuxna i Iran, tyckte det var vansinnigt att de i så fall skulle skickas till Afghanistan där de inte har några släktingar och inte känner landet. Familjerna verkade vara överens om att de i en sådan situation inte kommer att försöka gömma pojkarna utan försöka stötta dem på andra sätt, t.ex. att skicka pengar till dem. Men, generellt tyckte de att det var för smärtsamt att tänka tanken att polisen skulle tvinga dem ut ur Sverige.

Som tidigare nämns kände ett par familjer besvikelse över att de inte fick så nära kontakt med sin vän-pojke som de önskade. De menade dock att de antagligen var självständiga och inte behövde så mycket kontakt som de övriga pojkarna. Hur mycket stöd som pojkarna behöver, trodde de dock kunde variera över tid. Några familjer uppfattade det som att pojkarna var rädda för att störa och därför inte kom spontant.

Några vämfamiljer hade önskat att pojkarna kom på besök oftare och utan inbjudan. De menade att de skulle se det som en bekräftelse på att de tyckte om att träffas. Men det visade sig att alla familjer hade samma erfarenhet. Någon enstaka pojke hade börjat komma till sin vämfamilj utan inbjudan, men det hade tagit tid att uppnå den spontaniteten. Ett par andra familjer berättade att de vuxna ungdomarna i familjen ibland fick påminna föräldrarna om att pojkarna är tonåringar och att man därför inte kan förvänta sig att de ska bete sig som vuxna, exempelvis genom att själva höra av sig och komma på besök.

Samtliga familjer pratade om att de var mer eller mindre påverkade av pojkarnas situationer och tyckte det var väldigt värdefullt att det fanns ett nätverk för familjerna. På deras träffar kan de utbyta erfarenheter och ge råd till varandra. De berättade att de ringde till varandra eller till samordnaren Eva Salomon för att få råd och stöd när de kände sig villrådigas.

Familjerna hade olika inställning till om de kunde tänka sig en ny vän-pojke om deras nuvarande blev utvisad. En del tvekade eftersom de inte tyckte att de så lätt kunde byta ut en vän mot en annan. Däremot kanske de kunde tänka sig det när det gått en tid och de hade fått sörja sin förlorade vän-pojke. Under tiden kunde de tänka sig att engagera sig på något annat sätt för de här barnen. Ett par familjer hade avslutat sina kontakter med första vän-pojken av olika skäl och kände sig beredda att bli vän-familj för ett nytt barn.

Rekommenderar trots svårigheter

Trots att familjerna berättade om många frustrationer och svårigheter ångrar de inte sitt engagemang och de vill absolut rekommendera andra familjer att bli vänfamilj eftersom ”*det ger så mycket*” (2). Några tyckte att alla ensamkommande barn borde ha en vänfamilj och en sade: *Det är ett smörjmedel i hela maskineriet* (9). En annan rekommenderade att man inte skulle ha så höga förväntningar och inte oro sig för mycket utan ta en sak i taget.

En familj tyckte att kontakterna med vän-pojken varit kravlösa och att man egentligen bara behöver träffas och umgås då och då. De tyckte dock att det skulle vara mycket lättare om de fick en vän-pojke tilldelad, som har uppehållstillstånd i Sverige så att de kan koncentrera sig på det ”roliga” i livet och ägna mer tid åt att hjälpa till med integreringen. I vilket fall är det dock viktigt att presumtiva vänfamiljer får veta att inte alla ungdomar har uppehållstillstånd. Med den erfarenhet man nu har, kan Rädda Barnen berätta vad som kan hända om de inte har det, exempelvis att barnet kan bli utvisat. En kvinna tyckte att man måste förstå att man blir känslomässigt berörd av barnen, något som man inte alltid var beredd på.

Trots att nätverket för vänfamiljerna finns önskade en del familjer att de träffades oftare för att på så sätt stötta varandra. En del pojkar önskade att de kunde få komma till fler svenska familjer och på så sätt få fler svenska vänner, lära sig mer om Sverige och om hur svenska ungdomar har det.

Familjerna var överens om att man som vänfamilj bör försöka fånga upp vilka intressen barnen har och stötta dem i detta. Några familjer berättade till exempel att de gått på fotbollsmatcher för första gången i sitt liv eftersom det var deras vän-pojkes största intresse. De hade blivit förvånade över hur kul det var. Familjerna ville också rekommendera nya vänfamiljer att vara aktiva och ta initiativ till att träffas. De trodde att pojkarna inte gjorde det eftersom de trodde det inte var så man gjorde i Sverige. Några ville också påminna kommande vänfamiljer om att ungdomar är sig lika över hela världen genom att de ofta är trötta, har svårt att passa tider och glömmer ofta. Dessa pojkar är dessutom mycket stressade och glömmer antagligen på grund av detta. Men, det som alltid fungerar är humor. När man inte förstått varandra har man alltid kunnat skratta åt det och på så sätt har stämningen i umgänget blivit lättsam. En kvinna berättade:

”Vi har kunnat garva och ha roligt ihop...Ibland är de så stressade att de inte vill prata. Men, man kan ha roligt ändå” (10).

Till myndigheter skulle vänfamiljerna vilja rekommendera, förutom att barnets ärende blir snabbare handlagt, att barnen får lära sig engelska, så att de kan klara sig i kontakter med andra nationaliteter i framtiden och att de får lära sig mer om hur samhället fungerar med jobb och servicefunktioner.

Slutsatser och rekommendationer

Rädda Barnen i Knivsta startade vänprojektet för ensamkommande barn för att underlätta integration och sociala kontakter mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer i Knivsta genom att:

”skapa enkla former för individuella och personliga relationer mellan ensamkommande barn/ungdomar och familjer”. Genom sina vardagliga kontakter mellan familjer och barn har man uppnått detta. Man har också genom detta arbete uppnått de två övriga delmålen att *”ge barn/ungdomar stöd, trygghet och nya vänner”* samt att *”underlätta barn/ungdomars språkutveckling och egna utveckling”*.

Projektet hade som mål att det under 2016 skulle finnas 18 vänfamiljer i Knivsta och ytterligare 8 vänfamiljer under 2017, dvs 24 vänfamiljer i slutet av 2017. Detta mål har inte uppnåtts eftersom det i slutet av 2017 finns 13 vänfamiljer i Knivsta. Målet att familjerna skulle vara vänfamiljer under minst tre år uppnåtts kan inte mätas eftersom projektet formellt endast funnits i två år.

Vid starten av projektet planerade man att utbilda vänfamiljer och bygga upp en kunskapsbas inom organisationen som kan stötta nya och befintliga vänfamiljer efter projektmedlens slut. Under projektiden har man vid två tillfällen genomfört nätverksmöten med information om i asylrätt av en jurist med speciell kompetens i området, Sofia Farsiani, respektive om traumatiserade ungdomar av en psykolog från centrum för barn och ungdomar, Hanna Thermaenius.

Utvärderingen visar att allmänheten har en viktig roll när de gäller att stötta ensamkommande ungdomars integrering i samhället. Med relativt små medel kan man gör stor nytta och samtidigt lära sig mycket om andra länder, utsatta ungdomars villkor och det svenska asylsystemet.

Utvärderingen visar också att det finns goda människor i det svenska samhället, som vill stötta och hjälpa till med integrering av migranter och motverka rasism.

Mer forskning behövs för att tydliggöra hur allmänhetens stöd kan göras ännu bättre i framtiden. Förhoppningsvis inser finansierare att detta projekt bör få fortsatt stöd eftersom det med små medel kan göra stor nytta.

Projektet främjar

Utvärderingen visar också att projektet främjar:

- **Pojkarnas välbefinnande** vilket uttryckts både av pojkarna själva, av vänfamiljerna som kunnat se att ungdomarna blivit mer säkra på sig själva och verkat gladare och av personalen som upplever att ungdomarna skiner som solar när de kommer tillbaka från att ha träffat sin respektive familj.
- **Integrering**, eftersom de svenska familjerna visar ungdomarna hur svenska familjer lever, tänker och hur man förväntas uppträda i vardagssituationer, något som inte är naturligt när de bor på en HVB-hem. Familjerna hjälper också till med integreringen genom att visa dem hur det svenska samhället fungerar utanför HVB-hemmen och hur man inom den svenska kulturen förväntas uppträda. Genom sitt engagemang för ungdomarna har de också hjälpt dem att söka och hitta arbete och nya vänner.

- **Jämställdhet.** Genom sina kontakter med vänfamiljerna har ungdomarna inom projektet fått möjlighet att diskutera jämställdhet mellan kvinnor och män. Under deras umgänge med familjerna har de på ett naturligt och otvunget sätt umgått med familjernas döttrar och söner och därmed fått möjlighet att pröva sina tidigare föreställningar om hur framför allt kvinnor bör uppträda och bli bemötta.
- **Utbildningskomponent.** Genom projektet har både de ensamkommande ungdomarna liksom vänfamiljerna fått större kunskap om hur världen i stort fungerar både i Sverige och andra länder. De har också fått ökad kunskap om hur asylprocesser fungerar. Denna kunskap har vänfamiljerna spridit vidare till, släktingar, vänner och skolkamrater

Rekommendationer till RB

1. Majoriteten av familjerna hade önskat att de fått mer information om vad som väntade dem som vän-familj och information om ungdomarnas status i asylprocessen. När projektet startades fanns ingen erfarenhet att dela med sig av. Personalen tyckte att det var svårt att ge korrekt information om asylprocessen eftersom den ofta ändras och det var bra att familjerna inte visste så mycket om pojkarna utan kunde börja sin relation förutsättningslöst. För att underlätta rekryteringen av nya familjer föreslår jag att Rädda Barnen utvecklar en kompromisslösning med ett informationsmöte för allmänheten två gånger om året med förslagsvis följande innehåll:
 - Allmän information om asylsystemet i Sverige – bör kunna hållas uppdaterat om mötet hålls två gånger om året
 - Information om ensamkommande barn i Knivsta kommun
 - Kort information om hur de vanligaste ursprungsländerna för ensamkommande barn fungerar – Afghanistan, Syrien, Somalia, Eritrea osv, beroende på situationen i världen
 - Ett par familjer med olika erfarenheter delar med sig av sina erfarenheter
 - Förklaring till varför personalen inte ger ut så mycket information om barnen
 - Ev. information om hur man kan som lekman kan bemöta ungdomar i kris
2. Vänfamiljerna bör träffas oftare för att utbyta kunskap och erfarenheter
3. Rädda Barnen bör satsa mer på att hitta jämnåriga till ungdomarna så att de kan få fler svenska vänner och indirekt lära sig den svenska ungdomskulturen
4. Rädda Barnen bör diskutera hur de kan ge vänfamiljerna mer konkret stöd i besvärliga situationer. Man kanske kan turas om inom nätverket med denna uppgift eller etablera en form av jourtelefon.
5. Rädda Barnen i Knivsta bör fortsätta sitt projekt för ensamkommande barn och också sprida informationen till andra Rädda Barnen-föreningar och allmänhet för att sprida idén så att fler engagerar sig i detta viktiga område.

Referenser

Angel, B. and Hjern, A (2004) *Att möta flyktingar*, Lund, Studentlitteratur

Braun, V and Clark, V (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative research in Psychology*, Vol.3 No.2 pp. 77-101

Brendler - Lindqvist, M. (2004). *Att möta de ensamkommande barnen* [Online]. Rädda Barnen. Tillgängligt från:
<http://temaasyl2.episerverhotell.net/Documents/Organisationer/R%C3%A4dda%20Barnen/Att%20M%C3%B6ta%20De%20Ensamkommande%20Barnen.pdf> [Nerladdat 10 August 2017].

Derluyn, I., et al. (2009), "Mental Health Problems in Separated Refugee Adolescents", *Journal of Adolescent Health*, Vol.44 No. 3 pp. 291-297

Derluyn, I. and Broekaert, E. (2007), "Different perspective on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents", *Ethnicity & Health* Vol.12 No. 2 pp. 141 - 162

Eriksson, R. (2013). *Unaccompanied children in Sweden, in Migration Unaccompanied refugee minors* [Online]. The Institute of Migration Tillgänglig från:
<http://www.migrationinstitute.fi> [Nerladdat oktober 2016].

Fälldin, K. och Strand, G. (2010). *Ensamkommande barn och ungdomar. En praktisk handbok om flyktingbarn*, Stockholm, Natur och Kultur.

Hessle, M. (2009). *Unaccompanied but not alone : A ten-year follow-up study of the life conditions of unaccompanied asylum-seeking refugee children and their life experiences as young adults in Sweden*. Doktorsavhandling, Stockholm Universitet.

Hopkins, P. and Hill, M. (2010), "The needs and strengths of unaccompanied asylum-seeking children and young people in Scotland ", *Child & Family Social Work*, Vol.15 No. pp. 399-408

Keles, S., et al. (2016). Resilience and acculturation among unaccompanied refugee minors *International Journal of Behavioral Development* [Online], Tillgängligt från DOI: 10.1177/0165025416658136. [Nerladdat Juli 2016]

Kohli, R. (2007). *Social work with unaccompanied asylum-seeking children*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Kovacev, L. and Shute, R. (2004), "Acculturation and social support in relation to psychosocial adjustment of adolescent refugees resettled in Australia", *International Journal of Behavioral Development* Vol.28 No. 3 pp. 259-267

Mels, C., et al. (2008), "Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study", *Child: care, health and development*, Vol.34 No. 6 pp. 757 - 762

Migrationsverket (2017). *Prognos* [Online]. Svenska Migrationsverket Tillgänglig från [https:// www.migrationsverket.se](https://www.migrationsverket.se) [Nerladdat Juli 2017].

Migrationsverket (2018) *Ensamkommande barn* [Online]. Svenska Migrationsverket Tillgänglig från [https:// www.migrationsverket.se](https://www.migrationsverket.se) [Nerladdat Januari 2018].

Socialstyrelsen (2013) *Ensamma barns och ungas behov. En kartläggning* Stockholm
Tillgängligt från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-11-37> Nerladdat Juli 2017].

UNHCR Refugee children UNHCR (1994). *Refugee children. Guidelines on protection and care*, Geneva, UNHCR.

UNHCR (2016). *Global trends forced displacement in 2015* [Online]. Tillgängligt från <http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> [Nerladdat Juli 2007].

Vedung, E. (1998). *Utvärdering i politik och förvaltning*, Lund, Studentlitteratur

Wernesjö, U. (2012), "Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective?", *Childhood*, Vol.19 No. 4 pp. 495 - 50